

KOSMAČEV POMLADNI DAN I DESNIČINA PROLJEĆA IVANA GALEBA

Veličina je prave umjetnosti ... u tome da ponovo nađe, da
povrati, da nam predstavi onu stvarnost koja je daleko od nas
... Pravi život, život naposljetku otkriven i rasvijetljen, stoga
jedini život zbiljski proživljen jest književnost ...

Marcel Proust, *Pronađeno vrijeme*

Notranje popotovanje pripovedovalcev Cirila Kosmača v romanu *Pomladni dan* (1953) in Vladana Desnice v romanu *Proljeća Ivana Galeba* (1957) v toku zavesti, misli in domišljije vodi k razbitju epske strukture romana in k lirski metafori ter esejistični analizi – prustovskemu *Iskanju izgubljenega časa* (1913). Iz lirске strukture doživetega časa izhajajo ločena razmišljanja o vprašanjih, ki se zastavljajo med življenjem in smrtjo – zgodbe, razpete v območju spominjanja. Iz tega izvira polifono sestavljanje in nizanje tokov zavesti, ki ne zajema le prostora, ampak tudi čas svojega obstoja, v katerem odmeva preteklost. C. Kosmač in V. Desnica samo v toku spominov obnavljata preživele trenutke v igri življenja in smrti.

moderni roman, tok zavesti, »iskanje izgubljenega časa«, lirskost, polifoničnost, smrt, C. Kosmač, *Pomladni dan*, V. Desnica, *Proljeća Ivana Galeba*

The inner journey in the stream of consciousness, thoughts, and imagination of the short story writer Ciril Kosmač in his 1953 novel *Pomladni dan* and of Vladan Desnica in his 1957 novel *Proljeća Ivana Galeba* leads to the destruction of the epic structure of the novel and toward the lyric metaphor and essay-like analysis, i.e. toward the Proustian *Remembrance of Things Past* (1913). The lyric structure of the time experienced is followed by reflections on the questions imposed between life and death – story that unfolds within memory. From this follow polyphonic composition and sequencing of stream of consciousness, which encompasses not only the space, but also the time of its existence, resonating with the past. Both C. Kosmač and V. Desnica reminisce only through the “interplay of life and death” the moments they had experienced.

modern novel, stream of consciousness, “searching for lost time”, lyricity, polyphony, death, C. Kosmač, *Pomladni dan*, V. Desnica, *Proljeća Ivana Galeba*

I

Unutarnje putovanje Cirila Kosmača u romanu *Pomladni dan*¹ (Novi svet, 1950; knjiga u tri dijela 1953) i Vladana Desnice *Proljeća Ivana Galeba*, *Igre proljeća i*

*smrti*² (Sarajevo, 1957 – kraća verzija imala je 71 poglavlje, a u drugom izdanju roman je dopunjen s još dvama poglavljima) – u kojima su ispisane navlastite poetike (Glušič 1981: 7–39, Nemeč 1988: 59–93) – u struji sjećanja, misli i mašte vodi razbijanju epske strukture romana prema lirskoj metafori i esejističkoj analizi – prustovskom *Traganju za izgubljenim vremenom* (1913). Iz lirske strukture doživljenoga vremena slijede odjelita razmišljanja o pitanjima koja se nameću između života i smrti – priča koja se rasprostire u prostoru sjećanja. Iz čega slijedi polifonijsko slaganje i nizanje tijekova svijesti koja obuhvaća ne samo prostor, nego i vrijeme svoga postojanja u kojima odjekuje prošlost. I C. Kosmač i V. Desnica jedino putem sjećanja u protjecanju obnavljaju u igri *života i smrti* proživljene trenutke.

Kompozicija Kosmačeva i Desničina romana više se ne zaokružuje prema nekoj vrsti slike svijeta. Ona se otvara prema umjetničkoj slici svijeta (Brlenić-Vujić 1981: 33–43) koja vodi razbijanju epske strukture romana u lirskoj metafori izražavanja osjećaja u fragmentarnom protjecanju riječi i rečenica, gdje estetsko i poetsko pokreću svjetogledi kao vrijednosne kategorije. Iz lirske strukture doživljenoga slijede odjelita razmišljanja o pitanjima koja se nameću između umjetničke i znanstvene slike svijeta. Potonja odrednica označuje i različitost izvornih poetika ispisanih u Kosmača i Desnice.

Lirska je struktura doživljenog bitna odrednica Kosmačeva romana *Pomladni dan* (Glušič 2002: 45–56). Na potonje upućuje i početak (I. dio romana): »Tisti pomladni dan je bil lep, svetel in zveneč, kakor iz čistega srebra ulit« i svršetak romana (III. dio): »O, bil je tako lep pomladni dan, svetel in zveneč, kakor iz čistega srebra ulit«; koji se mogu iščitati i kao okviri unutarnjoj slici romana (Mercina 2000: 152).

Ciril će Kosmač u romanu *Pomladni dan* unijeti i emocionalne digresije iz poezije Župančičeve *Dume*, A. Tennysona (*The Charge of the Light Brigade – Naskok Lahke brigade*), W. Goethea, G. Leopardija (*Večer po prazniku*), D. Alighierija (*Divina Commedia*) i početak slovenske narodne pjesme »Vstani, vstani Jerica!« i poetsku odrednicu stiha u prozi. Uspostavit će dijakronijski intertekstualni odnos s tekstovima drukčijih poetika. U *Pomladnem dnevu* vremenski je odmak bitan za doživljaj takve veze kao poetski funkcionalne, a autoru – glavnome junaku – poslužiti će u prostoru sjećanja.

U romanu Vladana Desnice *Proljeća Ivana Galeba* može se raspravljati o sprezi, s jedne strane, književnog i glazbenog, književnog i scenskog, a s druge strane, književnog i filozofskog, književnog i religijskog, književnog i psihološkog, književnog i znanstvenog, gdje unutar ovih suodnosa slijede emocionalne digresije koje imaju značajku lirske poezije (Brlenić-Vujić 1981: 8). Neki fragmenti romana,

¹ Ciril KOSMAČ, *Pomladni dan*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1977.

² Vladan DESNICA, *Proljeća Ivana Galeba. Igre proljeća i smrti*, priredio Vlatko Pavletić, Zagreb: Zora, Matica hrvatska, 1977.

grafički prilagođeni, tiskani su kao pjesme; a neke su Desničine novele ušle kao poglavlja u roman.

Analitički pogled Ivana Galeba – »Umjetnik treba biti neosjetljiv prema svojoj umjetnosti i od nje neranjiv« – ispisuje Diderotov »paradoks o glumcu« (Diderot 1968), držeći u cjelovitoj slici sve pojedinačne jedinice vremena unutar odjelitih slika, javlja se kao kontrapunkt diskontinuiteta i pruža privid sklada linearnog zbivanja.

Glavni junak – koji ispisuje psihogram autora C. Kosmača i V. Desnice – »gubi određenu konzistenciju ličnosti, koja se ogleda u sukobu sa svijetom i postaje pasivna svijest koja registrira [...] vlastite osjetilne utiske, zamisli ili misaone stavove, a njegova ispovijest ili 'vanjski' tok njegova života ne može se više shvatiti samo kao oblikovanje sudbine, kao priča o životu, nego se mora shvatiti kao svojevrsna slika svijesti ili pak kao prikaz razmišljanja o svijetu i o samom sebi« (Solar 1973: 35–41).

II

Utisnute krhotine Kosmačeva i Desničina životopisa u poetskom djelu ispisuju se kao mogućnost/nemogućnost vlastita uporišta i trajanja. Odiseja duha je u plovidbi nošena strujom svijesti i podsvijesti i estetizirana je unutarnja zbilja u simultanzizmu vremena i prostora koje povezuje tema smrti.

U Kosmačevu romanu *Pomladni dan* tema je smrti u polifonijskoj strukturi romana koja je polifonijska struktura života. Smrt oca, majke i djeda – u kojima senzibilnost iskušava rubove svoga iskustva – kao prvotna lirski slika smrti postaje unutarnji doživljajni ritam i unutarnje putovanje književnika u struji sjećanja, misli i imaginacije, držeći u cjelovitoj slici na okupu sve pojedinačne jedinice vremena unutar odjelitih slika. Otuda i ostale kobne smrti u Kosmačevu romanu *Pomladni dan*, koje se vezuju uz lirsku metaforu ljubavi: smrt češkoga kadeta u I. svjetskom ratu, smrt Vojnačeve Justine – Kadetkine majke, smrt Kadetkinog momka – talijanskog partizana Đina, koga kobna slučajnost povezuje sa sudbinom Kadetkinjih roditelja (Glušić 1981: 15).

Desničini roman *Proljeća Ivana Galeba* nosi podnaslov *Igre proljeća i smrti*. Strukturiranje poetskog sadržaja ovog romana teče u skladu s estetskim doživljajima glazbenika koji leži u bolnici u bolesničkoj postelji. Funkcija je glazbe u strukturi romana izražavanje osjećaja u fragmentarnom protjecanju riječi i rečenica. Za Desnicu umjetnost je uvijek lirski, estetski i čisti osjećaj. Neiskazan unutarnji život ne postoji, »ili su to intuicije i one se izražavaju u slikama, ili su to misli, i one se oblikuju u pojmovima, ili su to htijenja, i ona se iskazuju u akcijama! [...] Duhovni, pa čak i najapstraktniji mentalni život, uvijek je konkretan, individualiziran« (Croce 1938).

Unutarnji doživljajni ritam Desničina romana predstavlja jednu od bitnih česti estetske egzistencije literarnoga djela koje ispisuje glazbenik, koji se, dakle, ne

ogleda samo u zvukovnoj kvaliteti samih riječi, nego u glazbenim odnosima doživljajno-estetskih sadržaja. Potonje vodi mogućoj sintezi slike, zvuka i misli u struji sjećanja pomoću osjetilnog opažaja.

Za Ivana Galeba: »Smrt je ono što stvarima daje posvetu. Ona im pridaje znamen realnosti, ozbiljnost odistinskog ... Ona je jedino što nam se u životu događa.«

Temu će smrti – »kontrapunkt života« (metaforičan naslov romana A. Huxleya) – u slovenskoga i hrvatskoga književnika povezati polifonija glazbe riječi i slike. Sibelijusov *Valse triste* (*Žalosni valček*) i Goetheova glazba riječi *Lirične duše*: »Nur wer die Sehnsuchst kennt, weiß, was ich leide ...« (»Samo, kdor pozna hrepenenje, ve, kaj trpim!«) glazbena je Kosmačeva slika upozorenja iza koje slijedi u sjećanju slika smrti oca koja će se vezati uz ostale smrti. Vremenski udaljeni sadržaji svijesti uspostaviti će psihičku simultanost poetskih slika sjećanja.

Za Desničinog Ivana Galeba »svaka je muzika tužna«. Tjeskobni prizvuk pokliča »Vegliate, arcieri ...! Bdište strijelci ...!« povezat će uz smrt majke i smrt kćeri.

Iz lirske strukture doživljenoga vremena slijede u autora odjelita razmišljanja o pitanjima koja se umjetniku nameću između života i smrti. Svako je razmišljanje slika za sebe, te kao prostorna jedinica oblikuje svoje vrijeme. U znaku je tvorbe stvarnosti unutar jedne stvarnosti koja je ispunjena preosjetljivošću i kao takva rastvara slojeve sjećanja i misli unutar prostora vremena. Priča se rasprostire u prostoru sjećanja, što znači da i najsitnija mjera unutar tijeka vanjskog vremena ima svoju veličinu i trajanje u prostoru i vremenu. Iz čega slijedi polifonijsko slaganje i nizanje tijekova svijesti koje obuhvaća ne samo prostor nego i vrijeme svog postojanja u kojima odjekuje prošlost.

I Kosmač i Desnica ispisuju polifonijski roman. Proživljeni će trenutci nestati neuhvatljivi, u nepovrat, a zbiljnost će im dati sjećanje. Čovjek trajno izmiče samome sebi u sužanjstvu vremena. I Kosmačeva i Desničina potraga za izgubljenim prostorom jest potraga za izgubljenim vremenom – tragično suprotstavljanje vremenu, samome protjecanju života. Što je taj svijet za književnike tjelesno udaljeniji, to je trajniji u poetskom postojanju.

Primjerice, u Kosmačevu *Pomladnem dnevnu*:

Pred očmi so mi zdaj začele migotati podobe iz davnih otroških let. Bile so jasne in tako žive, da sem še enkrat doživljal vse, kar sem doživel v prvi svetovni vojni.

»Kadetka! ...« sem zavzeto zašepetal in v hipu sem pozabil vse druge misli. »Kadetka! Le kako da se je nisem nikdar spomnil? ... Kadetka! ...«

Zapr! sam oči in takoj sem zagledal drobno, dveletno dekletce, ki se je pravkar prebudilo na dedovi postelji. Pšenični kodrčki se ji vrtijo okrog okroglega obrazka, ploska z ročicami, brca z nožicami in cvili od same življenjske radosti. Smeje se, tako se smeje, debeluška drobna, da ima kar tri jamice: v bradici, sredi desnega lička in na levi ličnici.

I primjerice u Desničinim *Proljećima Ivana Galeba*:

S proljeća u nama uskrsavaju sva naša minula proljeća. To su godovi duše. Svako je od njih jedno mitarenje: iz njega klisne biće u novom perju i uzlijeće k suncu sa cijukom novim. Čovjek vjeruje da je njegovo djetinjstvo, zaglušeno čitavim docnijim životom, zauvijek pokopano. A ono se negdje pod starost odjednom opet javi i snažno provali na sunce. Čovjek vjeruje da je proljeće, to djetinjstvo zraka, za nj zauvijek umrlo, a ono se, s novim strujanjem sokova pod zimskom otvrdlom korom, ponovo razbudi i glasa.

Kosmačev i Desničin je povratak u zavičajnost djetinjstva, povratak svojoj usebnosti unutar dubine doživljenog – koja se preobražava u bol, u kojoj se zrcale dva svijeta: mladost i zrelost. Govor među njima zbiva se u ranjivoj ljepoti i tragičnom suprotstavljanju životu, čuvajući zaustavljenu sliku konačnog, koja se ispisuje u odnosu prema stvarnosti umjetničkog djela kao poetsko.

Ono što nazivamo stvarnošću samo je jedan od mogućih svjetova. Svijest, odnosno, individualna svijest postaje nositeljica sadržaja i uvjetuje stvarnost subjektivnog doživljavanja vremena. Kroz preispitivanje savjesti, borbe sa samim sobom, borbe sa svijetom koji se nameće kao isključiva subjektivnost, pojavljuje se fabula kao nit na koju se redaju razmišljanja o temama života i smrti u okviru osobnih iskušenja. Misli dolaze u sukob s osjećajima, a realno i racionalno zamjenjuje irealno i iracionalno. U tijeku unutarnjeg zbivanja, na taj način, dolazi do razbijanja niza osjećaja koji već djeluju u svome pokretu, pa se kontinuitet prekida u imaginativnoj aktivnosti doživljaja koji se iskušavaju u metaforičnoj slici života umjetnosti i stvarnosti. Što se smatra životom u toj stvaralačkoj igri, može postati iluzija, a sama umjetnička tvorba postaje stvarnija od same stvarnosti u doživljaju jedne istine našeg bića.

Desnica će upozoriti:

Nikada nisam mogao vjerovati u realnost realnog«, a ustvrđuje Ivan Galeb. »Doista, zar i činjenica našeg doživljavanja u misli, u fantaziji, zar i činjenica našeg osjećanja, treperenja naše senzibilnosti, nisu isto tako činjenice kao i one »vanjske«, »fizičke«, »realne«, objektivne činjenice?

[...] Život se kreće u izlomljenoj crti, u neprekidnom smjenjivanju trenutaka ugoda – neugoda, u beskonačnoj dijalektici radost – bol. Po čem je i zašto onda bitno dolazi li ono što u nama pokreće i tjera smjenjivanje tih faza iz reda »vanjskih«, »objektivnih« činjenica, iz kruga »odistinske stvarnosti«, ili iz kruga naše unutarnje stvarnosti, iz reda fantazijskih činjenica, iz krila iluzije?

Umjesto predmetne stvarnosti pojavljuje se svijest kao razmišljanje o svijetu u kojem se čovjek pojavljuje u ontološkoj samoći između dviju točaka: rođenja i smrti. Traumatična stanja ljudske psihe koja se pojavljuju u antinomijama života i smrti, pozitivnih i negativnih vrijednosti, postaje realnost koja je dio osobne psihičke realnosti. Realna realnost prerasta se zamišljenom realnošću unutarnjeg razmišljanja o najraznovrsnijim temama života i smrti, gdje vanjsko kao objektivno postaje samo povod unutar osobna doživljaja. Što znači da predmetno kao fabula

postaje unutarnje, a unutarnje postaje zbivanje. Realno i irealno, ljudsko i poetsko paralelno se razvijaju.

Potonju je sliku ispisao Kosmač:

Justino so pokopali naslednje dopoldne. Sedeli smo v šoli. Okna so bila odprta, da je lila v sobo topla pomladanska luč, pesem prvih ptic in brenčanje čebel, ki so obletavale cvetoče breskve na Modrijanovem vrtu. Po cesti se je pomikal sprevod. Tudi Justino so nesli štirje priletni vojaki. Grobar Martin, ki je bil brez svoje luči, ker je bila Justina samomorilka, je skakal okrog nje ter z grobimi rokami pobiral njene dolge, bujne, rdeče lase, ki so venomer drseli z nosil in vztreptavali v pomladanskem zraku, kakor bi hoteli živeti, živeti in še živeti ...

Pri tej podobi sem se zdramil.

»Ali je to res?« sem se vrpašal in se obrnil v postelji. »Ali je namreč res, da so jo nesli k pogrebu na nosilih in ne v krsti? ... Le kako naj to vem? ... Saj je od takrat minilo že petindvajset let. Ne, ne, to ne bo držalo! Vsakega človeka pokopljejo v krsti. Seveda, v krsti so jo nesli, v kakršni so pokopali tudi našega deda ... A vendar je prva podoba lepša! Toda druga je resnična ... No, če bom kdaj pisal o tem, se bom pač moral odločiti. In kako se bom odločil? Kako bi se, recimo, odločil zdajle?« sem se vprašal in se zamislil. Toda še preden sem se odločil, me je premagal spanec – in med tema dvema podobama, ki sta bili tako žalostni, a v svoji žalosti svetli in lepi, sem se pogreznil v globok sen ...

Polivalentnost doživljaja ostaje odrednička constituta unutar Kosmačeva romana *Pomladni dan* i Desničina romana *Proljeća Ivana Galeba (Igre proljeća i smrti)*, u kojoj samorefleksija glavnoga junaka ostaje teorija odredbe egzistencije u pokušaju dosezanja svoje humane odrednice.

Ivan Galeb, zamišljen kao propali glazbenik, »posmatra i ispituje samog sebe«, te se u ovoj razini ukazuje i sama umjetnička samorefleksija koja vodi analitičkoj prosudbi. Subjektivno doživljeno vrijeme postaje analitička metoda da se prodre u unutrašnjost ličnosti, a roman se javlja kao znanost koja nameće svoju osobnu metodu. U prožimanju stvarnosti i imaginacije, stvarnosti i refleksije, osobnih doživljaja i događanja, iskustva su u Ivana Galeba zgusnuta i zatvorena u labirintu osjećaja i misli, gdje poetsko nosi asocijativni i logički izraz.

Kosmač u romanu *Pomladni dan* uvodi višeznačnost asocijativnog izraza poetskog u slojevitost unutarnjeg zbivanja. U takvu kontekstu umjetnička forma mišljenja je kao estetska, a njezino djelovanje kao poetsko. Poetsko, na taj način, intenzivira misao, daje vrijednost i obogaćuje refleksiju novim dimenzijama asocijacija i misli. Glavna poetska snaga ovoga romana jest traženje ideala ljudskog života, izgubljenog sklada čovjeka i svijeta. Problematika smisla, dionizijske impulsivnosti ili apolonijskog sna, života i smrti, iskazuje se kroz jedinstvo racionalnog i iracionalnog u višeglasnoj strukturi romana.

U takvu kontekstu vrijednost je samo ljudsko djelo gdje razumijevanje teče samo preko biti onoga tko stvara. Ostaje vječiti upit: je li moguća ravnoteža između životna iskustva i njegove imaginarne transformacije? Ako je moguća, kako je

uspostaviti? Stvaranje se poistovjećuje s činom zbilje življenja, gdje estetsko i poetsko pokreću pogledi na svijet kao vrijednosne kategorije, u kojima samorefleksija Kosmača ostaje otvorena mogućnost u odredbi egzistencije.

Pogledal sem po dolini. Ležala je pred mano, odprta in razgrnjena vse do Baškega hriba. Od tam naprej je silila v nebo cela truma vrhov in gora najrazličnejših velikosti in oblik, za vsemi in nad vsemi pa je ponosno stal širokoplečati, stari sivolasi Krn in mirno žarel z zahajajočim soncu. Ob tej uri se je pokrajina že spreminjala. Kar vidno je izgubljala jasne obrise in kopnela v večerni mrak. Pomiril sem se ter se vprašal, od kod poznam prav to sliko. I, seveda, pred petnajstimi leti sem jo gledal prav s tega kolnika; zraven mene je stala dvanajstletna Kadetka s šopkom šmarnc v rokah; pocukala me je za rokav, uprla vame velike, sinje oči ter me z vso otroško resnobo vprašala, če si lahko zamislim, da me sploh ne bi bilo.

Spustila sva se po Očetovi senožeti. Na Dolenji Travni sva se ustavila in še enkrat pogledala po dolini, ki se je že oglašala. Podzemljč je še vedno stal na skali nad tolmunom, mahal z rokami in kriče priganjal svoje vaščane, par konj je peketalo po cesti, Idrijca je šumela, ptice so pele, od vsepovsod so prihajali razni zvoki ter se zivali v glasni utrip življenja. Bilo je, kakor bi stal sredi velikega srca. O, bil je tako lep pomladni dan, svetel in zveneč, kakor iz čistega srebra ulit.

Kosmač svoje prustovsko *Traganje za izgubljenim vremenom* u romanu *Pomladni dan* pronalazi u pisanju – »u priči« – kako kaže njegov junak – »koju će napisati jednoga dana« kao »slovo od mladosti« (Glušić 2002: 51–52).

Desniččin Galeb (Swan) – u igri između života i smrti, dobiva funkciju životne mudrosti svoga tvorca. Uspostavljanje sklada između estetskog i poetskog, znači samu pobunu unutar jednog ironijskog prevladavanja u formi mogućnosti stvarnog trajanja između sjećanja, imaginarnog i emocionalnog s jedne strane, te refleksije koja se nameće kao vječito pitanje i pokušaj odgovora u ontološkoj razini strukture, jer »svako umjetničko djelo vrijedi točno onoliko koliko poetsko sadrži u sebi.«

Na koncu sviju staza stoji šutnja i mir sa svime: široki mir s boli, s ljudima, sa životom – sa samim sobom. U meni tišina, nada mnogom podne bez ruba, uokolo prizori zemlje u dobroj poplavi sunca.

Zar se tako malo sav život sveo? Je li to starost, preživjelost, umor? Ili posljednja, vrhovna mudrost: krajnja odreka svega?

Ne znam. Osjećam samo da nema stvarnijeg dobra od toga: mir s radošću, s boli – i preplavljenost suncem.

Desničino traganje za izgubljenim vremenom ide prema unutarnjem svijetu osjećaja, također u formi poetskog, i prema unutarnjem svijetu misli u formi ironijskog pronađenog sklada i jedine mogućnosti ostvarenja sebe kao umjetnika – stvaratelja. Esejističko diskurzivni niz u Desnice je racionalna antiteza slikama iz djetinjstva i skepsa intelektualca koja potiče spoznaju u neprekidnoj samoanalizi.

III

U strukturi romana – ono što ga označava kao književnu vrstu, to je pripovijedanje u vremenskom slijedu gdje priča ima svoj početak i kraj. Unutarnji i vanjski govor autora Cirila Kosmača i Vladana Desnice – pripovjedača preuzima ulogu priče na sebe. Ako govor preuzima ulogu priče, onda se ona postupno gubi u prezentnom govoru pisca koji ostaje iza izravnoga govora kao njegov tumač, – ali i nazočan dvojniki.

Ciril Kosmač u Trećem dijelu romana »objektivnu priču oblikuje u prošlom, a lirsku meditaciju, koja neprestano prati epsko zbivanje u obliku vizija ili razmišljanja, u sadašnjem vremenu« (Glušić 1981: 36). U takvu kontekstu Kosmač postavlja pitanje ljudske sudbine, čija je tragedija u nemogućnosti izlaženja iz svoga »ja« ili onoga što smatra svojim »ja« da bi se drugom pokazala u svojoj zbilji:

– Kdo sem? – se naposled vprašam. – Ta, ki stoji pred zrcalom, ali tisti v zrcalu? Kdo sem pravzaprav? Ali sem sin, ki so mu ubili očeta, ali sem pisatelj, ki je zadovoljen, da lahko tako od blizu motri sina, ki so mu ubili očeta.

Z obema rokama si poribam obraz in nato spet pogledam tistega iz zrcala.

– Ti si pisatelj! – mu rečem in mu pogledam v sive, svetle oči. – Lovec si! Kakor strastni divji lovec za grmom, tako čepiš v zasedi za mojim srcem, oborožen s puško, s skobcem, z nožem, z zanko, s trnkom, pa tudi s kolom. Brezobzirno, neizprosno, s prirojeno strastjo loviš sva moja doživetja in vsa moja čustva, pa naj bodo še tako skrita, še tako zaščitena in zasebna last. Vem, človek te zanima, zato pa tako nečloveško kluješ vanj. Jastreb!

Gleda me nepremično, nato vzdigne svoje trikotne obrvi na visoko čelo in vpraša:

– In kje so zdaj tvoja čustva? Kam si dal srce?

Vrijeme unutarnjeg doživljaja pripovjedača, koje predstavlja zbivanje, zamire u spoznaji – samo u sjećanju čovjek postaje svjestan svoga »ja«. U umjetničkom oblikovanju – prustovskom *Pronađenom vremenu* (Žmegač 1991: 262–269) – život postaje stvaran. Jedino sjećanja u protjecanju obnavljaju trenutke koje izazivaju tijekom asocijacija i povratak na proživljeno vrijeme. I u Kosmača i Desnice oživljavanje je osobne prošlosti i pronalazak vremena koje se izgubilo.

Pripovjedači romana *Pomladni dan* i *Proljeća Ivana Galeba* zatočeni su vremena. U potrazi su za izgubljenim vremenom. Kao što glazba – polifonija – odzvanja prostorom, tako višeglasje struji vremenom. Jedina je moguća uskladba ona koja je izgubljena u vremenu. Pripovjedači – autori ne pronalaze vrijeme, nego prostor knjige – romana; Umjetnost. Potonje znači – vrijeme se ne pojavljuje u otjecanju, nego u svijesti pripovjedača. Svođenje vremena na prostor jeste prijelaz iz objektivna vremena u subjektivnu predstavu vremena koje traje kao niz trenutaka. Međutim, subjektivno relativno vrijeme ukida objektivnost vremena samo u doživljaju, ali ne i izvan njega (Solar 1989: 344–346). U takvu kontekstu nazočni poetski izrazi postaju metafora preko koje se ukazuju određene misli i promišljanja. Otuda Kosmačeva i Desničina partitura »proljeća« po uzoru na Wagnerovo

skladanje lajtmotiva. Usporedbeno vođenje različitih sadržajno-tematskih tijekova koji se međusobno prepleću, kao i prepletanje osnovnoga sadržajnog tijeka s različitim motrišta, odgovara glazbenoj polifoniji poetskih iskaza. To je varijacija osnovne teme – teme smrti – kroz različiti poetski izričaj iza kojega slijede svjetogledi u odnosu na autorovo duhovno okruženje.

Epifanija svjetlosti »proljeća« nedvojbena je ljepota koja traje u prostoru umjetnosti prethodno upisana i kao Kosmačeva i Desničina *Igra proljeća i smrti*. Kao Marcel Proust – u *Traganju za izgubljenim vremenom* – Ciril Kosmač i Vladan Desnica tragat će za onim što je stalno. To je prošlost, koju vrijeme uništava, ali sjećanja u umjetnosti čuva. Proustovo je *Pronađeno vrijeme* u Cirila Kosmača i Vladana Desnice ispisano unutar navlastitih poetika i ugrađeno u umjetničkom djelu – u romanu – u kojima je jedini život zbiljski proživljen u subjektivnom ispunjenom vremenu.

Literatura

- Branka BRLENIĆ-VUJIĆ, 1981: Polifonijska struktura romana Vladana Desnice »Proljeća Ivana Galeba«. *Otvorene strukture*. Osijek: IC Revija.
- Benedetto CROCE, 1938: *Eseji iz estetike*. Prevod Vladan Desnica. Split: Kadmos.
- Denis DIDEROT, 1980: *Oeuvres esthétiques*. Pariz: Edition de P. Verniere, Classiques Garnier.
- Helga GLUŠIĆ, 1980: Ciril Kosmač in njegovo pripovedno delo. *Sodobnost* 28/3. 217–224.
- – 1981: Pripovedna proza Cirila Kosmača. *Proze*. Novi Sad: Matica srpska.
- – 2002: Ciril Kosmač. *Slovenska pripovedna proza v drugi polovici dvajstega stoletja*. Ljubljana: Slovenska matica. 45–46.
- Dubravko JELČIĆ, 1977: *Povijest hrvatske književnosti. Tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne*. Zagreb: Naklada P. I. P. Pavičić. 305–306.
- Marija MERCINA, 2000: Oblikovanje časa v »Pomladnem dnevu« Cirila Kosmača. 36. *seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj*. Ur. Irena Orel. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. 149–163.
- Krešimir NEMEC, 1988: *Vladan Desnica*. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Milivoj SOLAR, 1971: *Pitanja poetike*. Zagreb: Školska knjiga. 161–178.
- – 1973: Moderna proza. *Književna smotra* 5/16.
- – 1989: *Teorija proze*. Zagreb. SNL.
- Franc ZADRAVEC, 2002: Ciril Kosmač: Domovina na vasi, Pomladni dan. *Slovenski roman 20. stoletja. Drugi, analitični del*. Ljubljana: Pomurska založba, SAZU, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete. 24–39.
- Viktor ŽMEGAČ, 1991: *Povijesna poetika romana*. Zagreb: GZH. 260–269.